

تحلیل رابطه بین مؤلفه‌های کاربری زمین با کاهش جرایم و ناامنی شهری

(مطالعه‌ی موردی: منطقه ۱۷ شهر تهران)

علی اکبر تقوایی* - دانشیار گروه شهرسازی، دانشگاه تربیت مدرس
مجتبی رفیعیان - دانشیار گروه شهرسازی دانشگاه تربیت مدرس
علی رضوان - کارشناس ارشد شهرسازی دانشگاه تربیت مدرس

پذیرش مقاله: ۱۳۸۸/۸/۱۹ تأیید نهایی: ۱۳۸۹/۹/۱۳

چکیده

جرم و احساس ناامنی ناشی از آن در محله‌های شهری، به‌ویژه در کلانشهرها از نگرانی‌های مهم شهروندان است. امروزه، ناموفق بودن نظام کیفری سنتی (برپایه‌ی مجازات) در مقابله با روند فزاینده‌ی جرایم در جوامع مختلف آشکار شده و به همین سبب رویکردهای فراواکنشی همانند پیشگیری از جرم در سال‌های اخیر در کشورهای توسعه‌یافته بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. هدف مقاله‌ی حاضر نیز بررسی رویکردی فراواکنشی با استفاده از سازوکارهای شهرسازی در پیشگیری از جرم و کاهش احساس ناامنی شهروندان در محله‌های شهر است که هشت محله از منطقه‌ی هفده شهرداری تهران را به‌عنوان محدوده‌ی مطالعه‌ی مورد بررسی قرار داده است. روش پژوهش ترکیبی از روش توصیفی (از نوع پیمایشی) و تحلیلی است و داده‌های مورد نیاز به روش اسنادی و میدانی گردآوری شده است. نتایج بررسی‌ها نشان داد از بین انواع جرایم، خریدوفروش مواد مخدر با ۴۰٪ نخستین رتبه را دارد و از نظر زمان وقوع جرم بیشتر جرایم با ۳۵٪ در غروب و در فاصله زمانی آن با شب رخ می‌دهد. همچنین نتایج بررسی نشان داد، بین پیشگیری از جرم و نحوه‌ی استفاده از اراضی شهری ارتباط وجود دارد و از بین فضاهای شهری مورد مطالعه، آن دسته که کاربری‌های پیرامونی و بدنه آنها از ترکیب و تنوع بیشتری برخوردارند، در سنجش با فضاهای مشابه که تنوع کاربری کمتری دارند، پتانسیل جرم‌زایی پایین بوده و کمتر به‌عنوان محل وقوع جرم شناخته می‌شوند؛ همچنین این‌گونه فضاها احساس امنیت بیشتری را به شهروندان می‌دهد. از نتایج دیگر اینکه با اتخاذ راهبردهای مناسب در زمینه‌ی شهرسازی می‌توان به راهکاری ارتقای احساس امنیت شهروندان و پیشگیری از جرم در محله‌های شهری دست یافت.

کلیدواژه‌ها: شهرسازی، کاربری اراضی شهری، فضای عمومی، احساس ناامنی، پیشگیری از جرم.

مقدمه

تداوم افزایش جمعیت شهرها در دهه‌های اخیر، موجب گسترش محله‌های شهری شده و در پی افزایش جمعیت، شهرها با مسائلی نظیر آلودگی‌های زیست‌محیطی، کمبود امکانات رفاهی، بروز پدیده فقر، حاشیه‌نشینی، افزایش جرایم و... روبه‌رو شده‌اند. یکی از عوامل مهم در این زمینه، مقوله‌ی امنیت^۱ شهروندان است که بیشتر نگرانی شهروندان در این زمینه به بروز جرایم برمی‌گردد و در سال‌های گذشته نیز از چالش‌های اصلی ساکنان شهری بوده است. نتایج برخی از تحقیقات انجام شده نیز بیانگر این نکته هستند؛ از جمله، نظرسنجی ژانویه ۱۹۹۸ از شهروندان پاریس که نشان می‌دهد آلودگی هوا و صوتی با ۶۲٪، ازدیاد پناه‌جویان با ۶۰٪ و ناامنی با ۴۴٪ و بزهکاری با ۴۸٪ عمده‌ترین مشکلات آنان بوده است (آلن بوئر، ۱۳۸۲، ۲۵). پژوهش‌های عمومی انجام شده در خصوص درک کیفیت زندگی، رضایت محله‌ای و سرمایه اجتماعی، گویای آن است که برای بیشتر مردم، جرم‌نگرانی مهمی تعریف شده است. در واقع، ترس از جرم یکی از بیشترین عناوین تحقیق شده در جرم‌شناسی معاصر و رایج‌ترین نگرانی اداره‌ی جامعه است (Laura and Others, 2007, 332-333). نظرسنجی انجام شده در هشت شهر بزرگ ایران برای تعیین میزان احساس امنیت آنان نشان داد، ۸۱٪ ساکنان این شهرها احساس ناامنی می‌کنند که برخی از عوامل ایجاد ناامنی، علل محیطی داشته‌اند (طاهرخانی، ۱۳۸۱، ۸۸)؛ همچنین نظرسنجی‌های انجام شده از حاشیه‌نشینان شهرستان‌های استان تهران در سال ۱۳۸۳ توسط معاونت اجتماعی نیروی انتظامی و نظرسنجی انجام شده توسط مرکز افکار سنجی دانشجویان در خصوص میزان احساس امنیت شهروندان تهرانی در سال ۱۳۸۲، نشانگر احساس ناامنی شهروندان از مواردی مانند: حضور علنی معتادان (۸۲٪)، ایجاد مزاحمت برای نوامیس مردم (۷۹٪)، تجاوز جنسی به زنان (۵۸٪) و اخاذی و زورگیری (۵۴/۷٪) است (کرامتی، ۱۳۸۴، ۲۱۶ و ۲۱۷). نتیجه‌ی پژوهشی مطالعاتی انجام شده در تهران با عنوان "تدوین ضوابط محیطی پیشگیری از جرایم در فضاهای شهری" نشان داد که ۳۷ درصد مردها و ۵۱ درصد زن‌ها عوامل محیطی شهر تهران را عامل اصلی ایجاد احساس ناامنی در فضاهای شهری می‌دانند (صالحی، ۱۳۸۸، ۱۳۳). با توجه به موارد گفته شده، بررسی موضوع از جنبه‌های مختلف امری ضروریست.

از جمله نتایج فعالیت‌های انجام شده در دهه‌های گذشته این است که، پژوهشگران و متخصصان شهری به نقش شهرسازی از طریق اتخاذ تدابیر و سیاست‌ها در به‌وجودآوردن محیط‌های مطلوب و ترکیب مناسب کاربری‌های مختلف شهری در پهنه‌ی فضاهای موجود شهر آگاهی یافتند و به نظریه‌هایی مانند فضاهای قابل دفاع^۲، به پیشگیری از وقوع جرم از طریق طراحی محیطی^۳ و جرم‌شناسی محیطی^۴ دست یافته‌اند. آنان بر این باورند که با به‌کارگیری اصول و پایه‌های نظریه‌های یاد شده در شهرسازی، می‌توان از وقوع جرم و بزهکاری در محیط شهری پیشگیری کرد یا میزان آن را کاهش داد.

1. Security
2. Defensible Space
3. Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)
4. Environmental Criminology

در این مقاله سعی شده است تأثیر سازوکارهای شهرسازی در پیشگیری از وقوع جرم و بالارفتن احساس امنیت شهروندان در محله‌های شهری، بر اساس نظریه‌های مرتبط با شهرسازی و یافته‌های مطالعات میدانی مورد بررسی قرار گیرد. در پایان پس از قضاوت درخصوص فرضیه پژوهش به پرسش‌های زیر پاسخ داده می‌شود:

- چه ارتباطی بین پیشگیری از جرم و نحوه استفاده از اراضی شهری وجود دارد؟
- آیا می‌توان با تدوین و اتخاذ راهبردهای مناسب در زمینه کاربری اراضی شهری، از وقوع جرم پیشگیری کرده و احساس امنیت شهروندان را در محله‌های شهری ارتقا داد؟

مبانی نظری

از دیدگاه نظری، سابقه‌ی نگاه علمی به موضوع جرم در ارتباط با محیط شهری برای نخستین بار به مکتب جامعه‌شناسی شیکاگو برمی‌گردد. دانشمندان مکتب جامعه‌شناسی شهری شیکاگو، جرایم شهری را در محیط‌های شهری با توجه به ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی و کالبدی مناطق مختلف شهر مورد بررسی قرار دادند و بر این باور بودند که رفتار ساکنان شهری در قالب محیط‌های شهری قابل مطالعه است و ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی و کالبدی در جرم‌زایی منطقه تأثیر دارد (موسوی، ۱۳۷۸، ۹۲).

از زمان افزایش بی‌سابقه جرایم در اواخر دهه‌ی ۶۰ و اوایل دهه‌ی ۷۰ در ایالات متحده و تأکید مسئولان و سیاستمداران و دانشمندان علوم اجتماعی برای یافتن راه‌حل عملی، مؤثر و فوری برای معضل جرم، طراحان و مهندسان محیط شهری نیز به ارائه‌ی راه‌حل مبادرت ورزیدند (لوریجیو و ویولیس، ۱۳۷۹، ۴۸) و کسانی چون "الیزابت وود"، "جین جیکوبس" و "آنجل" به مطالعه‌ی ارتباط بین محیط فیزیکی و جرم پرداختند و بعد از آن با توجه به اصول اساسی پیشگیری جرم مبتنی بر مکان، کانون اصلی توجه متخصصان این زمینه، در چارچوب فرضیه‌های فضای قابل دفاع، پیشگیری جرم از طریق طراحی محیطی، رویکرد شهرهای امن، پیشگیری وضعی جرم، جرم‌شناسی محیطی، انتخاب عقلانی، سبک زندگی، فعالیت روزمره و شهرسازی نوین شکل گرفت. همه فرضیه‌های یادشده در ارائه‌ی یک یا چند فرضیه زیر سهیم بودند:

- محیط فیزیکی با مسدود کردن فرصت‌های جرم می‌تواند از وقوع آن پیشگیری کرده و با ایجاد و تقویت موانع و حصارهایی پیرامون "هدف" ها، وقوع جرم را مشکل‌تر سازد.
- ایجاد تغییرات و محدودیت‌هایی در ساختار محیط، مکان‌های پنهان شدن و راه‌های فرار، رفتار و اقدامات مجرمان را خنثی کرده یا تحت کنترل درمی‌آورد.
- محیط فیزیکی می‌تواند موجب تغییر رفتار و عادت‌های مردم در جهت افزایش احتمال مشاهده‌ی مجرمان شده و از این طریق ترس از دستگیری را در وجود مجرمان بالا ببرد.
- شهروندان می‌توانند از محیط فیزیکی به‌گونه‌ای استفاده کنند یا سامان دهند که با سازوکارهایی

همچون "افزایش مراقبت"^۱، نظارت شدید، کنترل خیابان، تعامل اجتماعی و ارتباط میان ساکنان محیط، بتوان وقوع جرم را کاهش داد (همان).

نظریه پردازان زمینه‌ی شهرسازی و معماری، در چارچوب فرضیه‌های اشاره شده برای محدود کردن فرصت‌های بروز جرایم و افزایش احساس امنیت مردم در محیط‌های زندگی‌شان راه‌حل‌های مفیدی را پیش رو گذاشتند که در این‌جا مجال پرداختن به آنها وجود ندارد، اما در این میان، برخی از اندیشمندان به نقش کاربری اراضی شهری به‌عنوان یکی از سازوکارهای مهم در زمینه‌ی شهرسازی در تأثیر بر پیشگیری از جرم و افزایش احساس امنیت شهروندان توجه ویژه کردند. از جمله می‌توان به گفته‌های خانم جین جیکوبس^۲ منتقد شهرسازی قرن بیستم و نویسنده‌ی کتاب "مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا" اشاره کرد که با انتقاد از برنامه‌ریزی شهری معاصر و اندیشه‌های نوین، ایده‌های جدیدی را در بررسی و راه‌حل‌های مشکلات کلانشهری مطرح کرد. ایشان در بررسی محیط‌های شهری و نظم پنهان حاکم بر آن، خیابان‌ها و پیاده‌راه‌ها را عمده‌ترین مکان‌های عمومی شهر و اصلی‌ترین ارگان زندگی شهری می‌داند و حفظ امنیت شهر را وظیفه‌ی اساسی خیابان و پیاده‌راه‌ها می‌شمارد. از دید ایشان، برای جذب رهگذران و ایجاد عامل ایمنی ذاتی، خیابان شهری باید سه کیفیت اساسی را داشته باشد:

۱- تمایزی صریح بین فضای عمومی و فضای خصوصی ایجاد کند.

۲- برای نظارت و مراقبت از خیابان، چشمانی لازم است.

۳- پیاده‌رو باید بی‌هیچ توقفی مورد استفاده قرار گیرد.

این تنها امکان برای افزایش تعداد چشم‌های حاضر در خیابان و جذب نگاه کسانی است که در داخل بناها حضور دارند. در ادامه، به عرضه‌ی جذابیت تعدد فروشگاه‌ها و مکان‌های عمومی در طول پیاده‌رو و خیابان‌ها تأکید کرده و می‌گوید، بعضی از این مکان‌ها باید در شامگاهان و شبانگاهان هم باز باشند. تلاش برای ایجاد امنیت از طریق حیاط‌های درونی و زمین‌های سرپوشیده نه‌تنها کار بی‌هوده‌ای نیست، بلکه کمک‌کننده است و بدین سان، فروشگاه‌ها، نوبادفروشی‌ها و غذاخوری‌ها در تأمین امنیت پیاده‌رو، سهم واقعی دارند (شوای، فرانسواز، ۱۳۷۵، ۳۶۷).

با دقت نظر در گفته‌های خانم جین جیکوبس درمی‌یابیم که موضوع امنیت در محیط‌های شهری، یکی از مشکلات اساسی شهرهای آن دوره‌ی آمریکا و نیز از نگرانی‌های اصلی این نظریه‌پرداز شهری بوده است که با ارائه‌ی راه‌حل‌های علمی، تلاش کرده وضعیت امنیت فردی شهروندان را در محیط‌های شهری بهبود بخشد.

مطالعاتی که به‌تازگی در ارتباط با کاربری زمین و جرم انجام شده، تأثیر مؤلفه‌های مختلف کاربری زمین بر میزان

یا نوع جرایم را تأیید می‌کنند که در این‌جا به‌طور خلاصه به چند مورد اشاره می‌شود:

نتایج پژوهش‌های اخیر در فلادلفیای آمریکا نشان داد که جرایم به گروه‌های معین از کاربری زمین گرایش دارند

برای مثال، گروه ضرب و جرح بیشتر در اطراف میله‌های زندان و دزدی و تخریب در پیرامون دبیرستان‌ها و مراکز خرید

محلّه‌ها دیده می‌شود. جرم‌شناسان محیطی، زمینه‌ی جرم‌زایی این مکان‌ها را به‌عنوان نتیجه‌ی فرصت‌ها و فعالیت‌های افزایش‌یافته جرم که تعداد زیادی از مجرمان را جذب می‌کند تفسیر می‌کنند (McCord and Ratcliffe, 2009, 17). در پژوهشی دیگر در ارتباط با "کاربری زمین، شبکه‌ی خیابان و الگوهای جرم" در آمریکا، مشخص شده که جرایم به‌طور تصادفی در فضا رخ نمی‌دهد. مکان‌های معین در محیط، ویژگی‌هایی از خود نشان می‌دهند که آنها را برای مجرمان، به‌طور بالقوه جذاب‌تر می‌کند. در یک ناحیه ممکن است انواع معینی از کاربری زمین وجود داشته باشد که به میزان بالاتری به جرم و بی‌نظمی دامن می‌زنند؛ این کاربری‌ها، حجم زیادی از جمعیت را جذب می‌کنند که ممکن است آنها نیز در به‌وجود آمدن جرم در شهر مؤثر باشند. علاوه بر این، پژوهش‌های اخیر نشان داد که شبکه‌های خیابانی محلّه‌ها نیز عامل بسیار مهمی در شکل دادن به الگوهای جرم هستند. نتیجه‌ی این پژوهش نیز بر این اشاره دارد که به‌راستی شبکه‌ی خیابان و کاربری زمین، هر دو در مسائل مربوط به جرایم محلّه مشارکت دارند (Giordano, 2008). نتیجه‌ی مطالعه‌ی دیگری در آمریکا نشان می‌دهد که جدا از سایر متغیرها، کاربری خاص زمین، اختلاف در میزان جرایم فردی و مقدار خشونت را پیش‌بینی می‌کند. برخی کاربری‌های غیرمسکونی با میزان بالای جرایم و برخی دیگر، با تعداد کمتری از جرایم در ارتباط هستند (Stucky and Ottensmann, 2009). نتیجه‌ی پژوهشی مطالعاتی انجام شده در تهران در ارتباط با پیشگیری از جرم در فضاهای شهری نشان داد، هرچه در ترکیب و توزیع کاربری زمین، عملکردهای فعال‌تری در طول روز و شب وجود داشته باشد و هرچه در ترکیب و توزیع کاربری‌ها (منطقه‌بندی) تنوع بیشتری ایجاد شود، انتظار می‌رود با افزایش نظارت اجتماعی، امنیت بیشتری تأمین شود (صالحی، ۱۳۸۸، ۱۳۶).

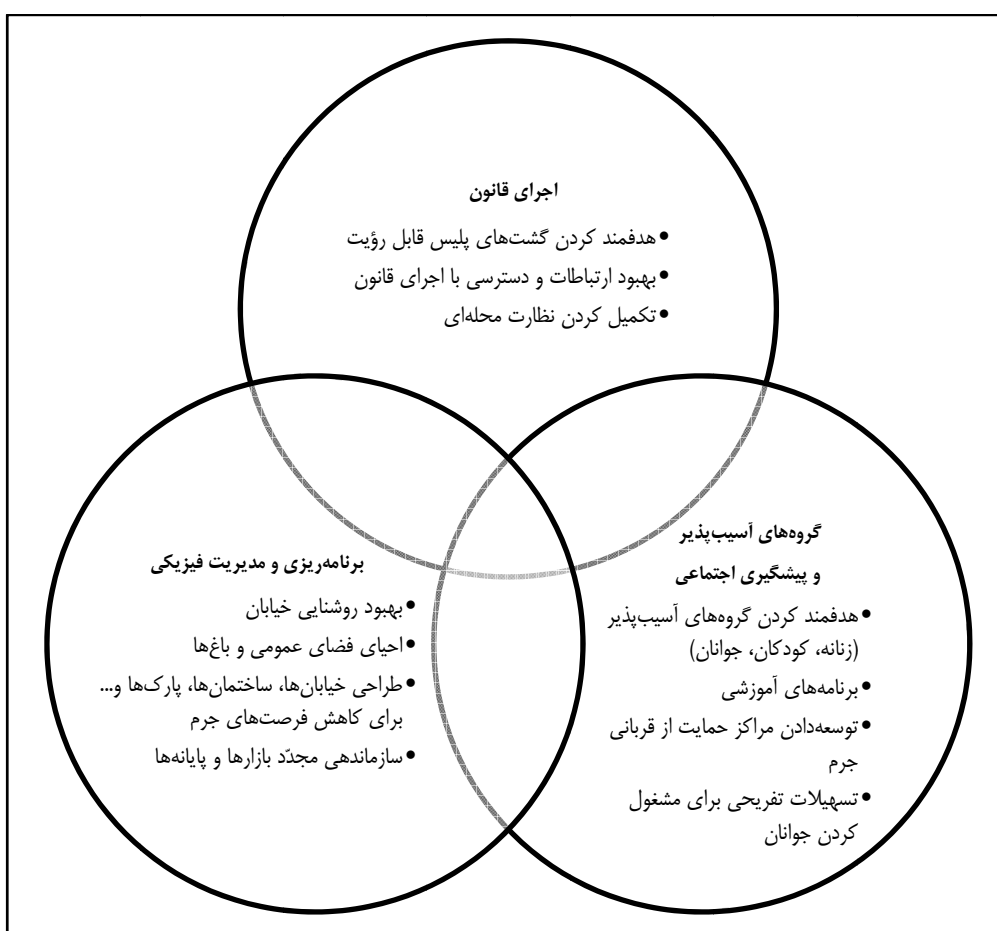
خلاصه این‌که، نتیجه‌ی مطالعات انجام شده و نظریه‌های کارشناسان علمی، ارتباط بین کاربری زمین با جرایم و ناامنی شهری را در برخی کشورها تأیید می‌کند. از بُعد نظری نیز نکته‌ی مشترک همه‌ی راه‌حل‌های برنامه‌ریزان و طراحان شهری در چارچوب فرضیه و راهبردهای پیشگیری از جرم این است که ایجاد تغییر در ساختار محیط فیزیکی و اثرگذاری بر شیوه‌ی استفاده مردم از محیط، در کاهش احتمال وقوع جرم اثر دارد؛ بنابراین با استفاده از سازوکارهای برنامه‌ریزی و طراحی، امکان پیشگیری یا دست‌کم کاهش تعداد جرم در جوامع وجود دارد.

راهکارهای پیشگیری از جرم در شهرسازی

همان‌گونه که اشاره شد، جرم و ترس ناشی از آن به‌عنوان یکی از تهدیدها علیه ساکنان شهر مطرح است. میزان رشد ناامنی در سراسر جهان، مسئله پیشگیری از جرایم و کنترل آن را در سرلوحه‌ی برنامه‌های بین‌المللی قرار داده و اقدامات مختلفی در کنترل میزان جرم و افزایش احساس امنیت در کشورها از سوی دولت‌ها و نهادهای مختلف انجام شده است. دستیابی به هدف اصلی شهرسازی در جامعه که همان تأمین آسایش، رفاه، پاسخ‌گویی به خواسته‌ها و نیازهای حیاتی گروه‌های مختلف است با پیشگیری از جرم که هدف آن کاهش میزان وقوع جرم و افزایش احساس امنیت در جامعه است، پیوند ناگسستنی دارد. علاوه بر هم‌سویی در هدف، این دو مقوله در راهبردها و اقدامات مورد عمل در راستای تأمین هدف، مکمل همدیگر هستند. در پروژه‌های کاربردی با عنوان "خشونت شهری و سیاست‌های امنیت" در دو شهر بارسلونا

و بوگاتو که برای امن کردن فضاهای شهری انجام شد و محور کار بر پیشگیری از جرم بود، سه رکن اصلی برای پیشگیری از جرم بیان شده که عبارت‌اند از:

- ۱- اجرای قانون؛
- ۲- شناسایی گروه‌های در معرض خطر و انجام اقدامات پیشگیری اجتماعی؛
- ۳- برنامه‌ریزی و مدیریت فیزیکی (شکل شماره ۱).

شکل ۱. سه رکن پیشگیری از جرم

منبع: (Petrella, 2004)

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، آنچه به‌طور مستقیم با شهرسازی ارتباط دارد، از جمله: بهبود روشنایی خیابان؛ احیای فضای عمومی و باغ‌ها؛ طراحی خیابان‌ها، ساختمان‌ها، پارک‌ها، و غیره برای کاهش فرصت‌های جرم و سازماندهی مجدد بازارها و پایانه‌ها زیر عنوان برنامه‌ریزی و مدیریت فیزیکی ذکر شده است و سایر موارد اشاره شده در زیر عنوان دو رکن دیگر پیشگیری از جرم نیز، حوزه‌های مورد نظر شهرسازی را مورد توجه قرار داده است؛ برای مثال، درخصوص

بهبود ارتباطات و دسترسی که پیوند تنگاتنگی با سایر فعالیت‌های شهری از جمله نحوه‌ی توزیع مراکز خدماتی و آموزشی و تجاری و درمانی دارد؛ با تحلیل‌های کارشناسان شهری درباره‌ی نحوه و زمان جذب و توزیع سفر هر فعالیت و مداخله‌کردن در آن و با نگرشی جامع و سازماندهی شده در برنامه‌ریزی کاربری اراضی می‌توان به بهبود ارتباطات و دسترسی در شهر و محله‌های داخل آن کمک کرد و به این ترتیب پایه‌های اساسی مفروض پیشگیری از جرم را در سیستم شهر به هم پیوند داد. به‌طورکلی از نظر اهداف برنامه‌ریزی و نوع دخالت در متغیرهای مؤثر در سیستم شهر می‌توان متغیرهای برنامه‌ریزی را به دو نوع متغیرهای قابل دخالت و متغیرهای غیرقابل دخالت به شرح زیر تقسیم کرد:

الف- متغیرهای قابل دخالت^۱: عوامل مؤثری هستند که می‌توان از طریق بخش عمومی یا خصوصی در آنها

دخالت کرد یا تحت نظارت قرار داد. مثل، مالیات‌ها و عوارض، مقررات کاربری زمین، مقررات ساختمانی و غیره.

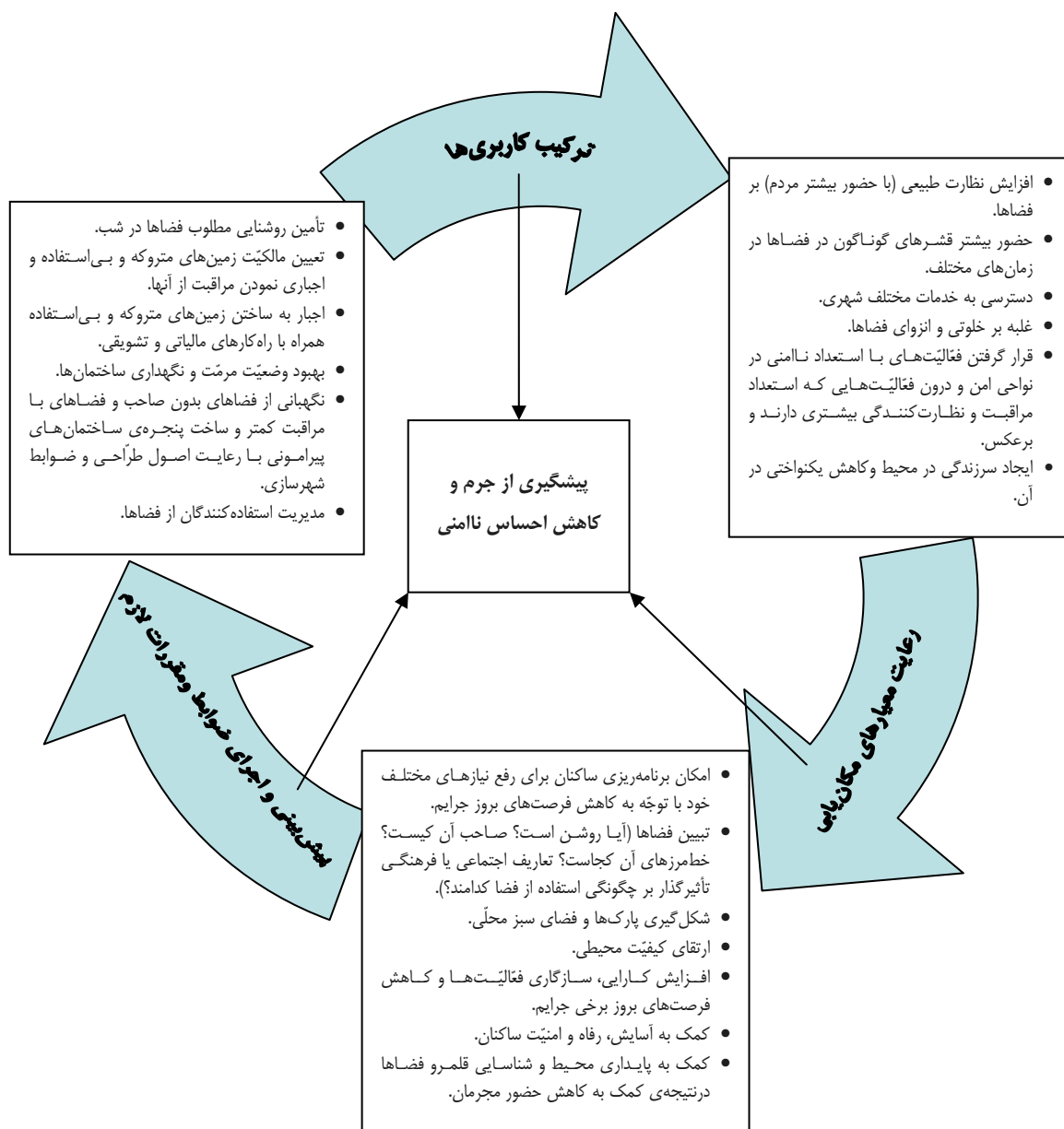
ب- متغیرهای غیرقابل دخالت^۲: در این دسته متغیرهایی قرار می‌گیرند که به‌آسانی قابل کنترل و قابل تغییر

نیستند، مثل عوامل طبیعی، ارزش‌ها و باورهای اجتماعی، شرایط بازار، حوادث ملی و بین‌المللی (مهدیزاده و همکاران، ۱۳۸۲، ۵۹).

با این توضیح به نظر می‌رسد، برخی علل و فرصت‌های جرایم، از جمله یکنواختی کاربری‌ها، تراکم و بی‌نظمی‌های توسعه در شهر، توزیع نامناسب خدمات، نگرش سازماندهی نشده در ارائه‌ی راه‌حل‌های مشکلات شهری و...، ریشه در بی‌دقتی و ناموفق بودن برنامه‌ریزی شهری دارد که در صورت مطالعه و شناخت و برنامه‌ریزی دقیق می‌توان از میزان موارد آسیب‌زا به کیفیت مطلوب زندگی شهری و آسایش ساکنان کاسته و میزان موارد بهبودبخش آن را تقویت کرد. این امر تا حدودی، از طریق تأثیرگذاری بر ابعاد مختلف متغیرهای قابل دخالت، مانند نحوه‌ی استفاده از زمین، امکان‌پذیر است. در این پژوهش، تأثیر سه سازوکار مهم شهرسازی برای تحقق ایده‌های مورد نظر در برخورد با مشکلات شهری، در زمینه‌ی پیشگیری از جرم در فضاهای شهری را بررسی می‌کنیم که شامل ترکیب کاربری‌ها، رعایت معیارهای مکان‌یابی در فعالیت‌های شهری، ضوابط و مقررات است که مبانی نظری آنها به‌طور خلاصه و به استناد ایده‌های متخصصان و دانشمندان در قالب شکل شماره ۲ بیان شده است.

1. Manipulable Variable

2. Non Manipulable Variable

شکل ۲. سازوکارهای مؤثر شهرسازی در پیشگیری از جرم و کاهش احساس ناامنی

منبع: نگارندگان

کوتاه سخن اینکه، توزیع مناسب کاربری اراضی شهری با توجه به نیازهای مردم در محله‌های شهری، سبب تأمین رضایت ساکنان در محل شده و به شکل‌گیری محله از نظر فیزیکی و فضای ذهنی ساکنان کمک می‌کند در نتیجه، مراتب احساس امنیت مکانی و محله‌ای در افراد تقویت شده و زمینه‌ی مسئولیت‌پذیری ساکنان و افزایش مراقبت از فضاها را در پی داشته و در نهایت افزایش امنیت و کاهش احساس ناامنی را در بین ساکنان را القا می‌کند.

روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش، ترکیبی از روش توصیفی (از نوع پیمایشی) و تحلیلی است و در توصیف و تحلیل اطلاعات از نرم‌افزارهای SPSS و سیستم‌های اطلاعات مکانی (GIS) بهره گرفته شده است.

روش گردآوری داده‌ها اسنادی و میدانی و شامل: مشاهده، مصاحبه با پرسش‌های از پیش تعیین شده و مصاحبه با برخی از اعضای جامعه آماری و عکس‌برداری از محدوده‌ی مطالعاتی است. محدوده‌ی مورد مطالعه، ناحیه‌ی ۳ منطقه‌ی ۱۷ شهرداری تهران بوده که ۸ محله را دربرمی‌گیرد و به صورت تصادفی برای محدوده‌ی مطالعاتی انتخاب شده است. جامعه‌ی آماری پژوهش، تمام افراد بالای ۱۶ سال ساکن در محدوده‌ی مطالعاتی است. حجم نمونه در این تحقیق ۳۲۱ نفر است که با استفاده از فرمول کوکران و با توجه به حجم جمعیت ناحیه ۸۸۱۰۱ نفر تعیین شده است. پس از گردآوری داده‌ها و پردازش انجام شده در قسمت یافته‌ها، به توصیف و تحلیل اطلاعات بر اساس توزیع وقوع جرم و نقاط ناامن در محدوده‌ی مطالعاتی از نظر مصاحبه‌شوندگان بر اساس نقشه‌های کاربری اراضی شهری پرداخته شده است. در پایان ضمن داوری پیرامون فرضیه پژوهش با عنوان "ترکیب کاربری‌های اراضی شهری پیرامون فضاهای عمومی موجود در محدوده‌ی مورد مطالعه، در افزایش احساس امنیت ساکنان مؤثر است"، به پرسش‌های مقاله پاسخ داده شده است. در ارزیابی روایی^۱ یا اعتبار پرسش‌نامه از شیوه‌ی اعتبار صوری و برای سنجش پایایی^۲ از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. پس از گردآوری اطلاعات پرسش‌نامه‌ی مقدماتی، ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده ۰/۷۴ به دست آمد که سطح قابل قبولی است و پرسش‌نامه‌ی نهایی با اصلاحات جزئی تهیه و به همراه نقشه‌ی محله‌ها که هنگام مصاحبه جهت تعیین کردن مکان‌های وقوع جرم و ناامنی توسط پاسخ‌گویان مورد استفاده قرار می‌گرفت تنظیم شد. با توجه به ارزیابی‌های فوق، می‌توان به سنجش موضوع پژوهش با پرسش‌های آن در حد معیارهای قابل قبول اعتماد کرد.

بحث‌ها و یافته‌ها

یافته‌های پژوهش در قالب سه دسته‌ی وضع موجود محدوده‌ی مطالعاتی، یافته‌های توصیفی و یافته‌های تحلیلی به شرح زیر بیان می‌شود.

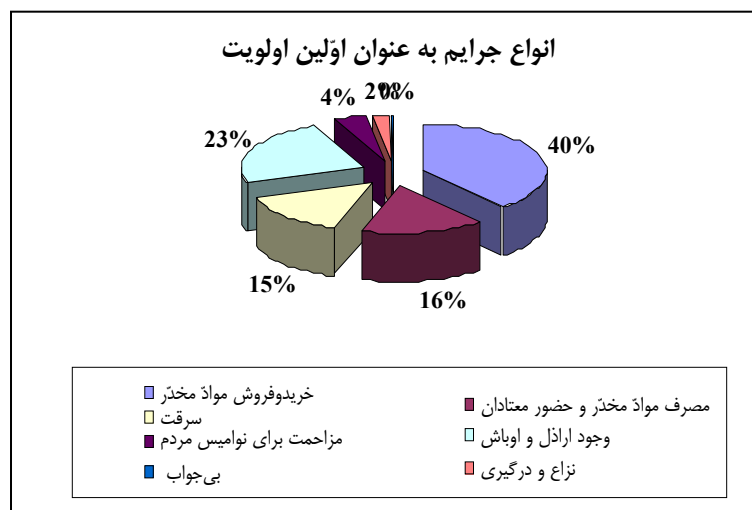
وضع موجود محدوده‌ی مطالعاتی: محدوده‌ی مطالعاتی، ناحیه‌ی ۳ منطقه‌ی ۱۷ شهرداری تهران است که از شمال در مجاورت منطقه‌ی ۱۰، از جنوب منطقه‌ی ۱۹، از شرق مناطق ۱۱ و ۱۶ و همچنین از جنوب غربی در مجاورت ناحیه ۲ منطقه‌ی ۱۷ و از غرب ناحیه‌ی ۱ منطقه‌ی ۱۷ شهرداری تهران واقع شده است. بر اساس طرح تفصیلی و نیز طرح ساختاری - راهبردی منطقه‌ی ۱۷ شهرداری تهران، ناحیه‌ی ۳ از نظر تقسیمات منطقه‌ای از نواحی سه‌گانه‌ی منطقه‌ی ۱۷ شهرداری تهران شمرده می‌شود که از هشت محله‌ی دوراهی قپان، باغ خزانه، بلورسازی، امامزاده معصوم، معلّم، مقدّم شمالی، فلاّح، مقدّم جنوبی تشکیل شده است. در سال ۱۳۸۱ کلّ ناحیه ۸۸۱۰۱ نفر جمعیت و ۲۴۹/۱ هکتار مساحت داشته است؛ بنابراین تراکم ناخالص جمعیتی در این ناحیه از منطقه، برابر ۳۵۳ نفر در هکتار است که در مقایسه

با تراکم ناخالص جمعیتی منطقه (۳۲۱ نفر در هکتار) رقم بالاتری را نشان می‌دهد. سابقه‌ی سکونت در ناحیه از زمان‌های قبل وجود داشته، تغییر کاربری‌های اراضی کشاورزی در منطقه‌ی ۱۷ و برخی از محله‌های ناحیه‌ی ۳ در هسته‌ی اولیه‌ی آن از حدود سال ۱۳۳۵ شروع شده و پس از آن هم ادامه داشته است. از نظر استحکام ناحیه به دلیل عبور خطوط راه‌آهن، همچنین عبور بزرگراه نواب از لبه‌های شرقی ناحیه، به شدت گسست بافتی دارد. توزیع کاربری‌ها در سطح ناحیه کمبودهای زیادی را نشان می‌دهد. از نظر سرانه‌های خدماتی، سهم ناحیه‌ی ۳ از کل سرانه‌ها اندک و از نظر تراکم جمعیتی متراکم‌ترین محله‌ها را در خود جای داده است. در محله‌های ناحیه از نظر تراکم جمعیتی، فرسودگی و وسعت تفاوت‌هایی وجود دارد که گاهی این تفاوت بیش از سه برابر است. غیر از موارد یاد شده، وجود برخی از کاربری‌های فرامنطقه‌ای و شهری در ناحیه، از جمله راسته صنایع آلومینیوم که در خیابان قلعه‌مرغی استقرار دارند، انواع آلودگی‌های زیست محیطی، صوتی و... را برای ساکنان محله‌های پیرامون ایجاد می‌کنند.

یافته‌های توصیفی

در این قسمت برابر اطلاعات نمودارها و جداول مربوط انواع جرم، زمان وقوع جرم، مکان وقوع جرم، مکان‌های ناامن در محله از نظر پاسخ‌گویان آمده است.

انواع جرایم: یافته‌های به دست آمده در ارتباط با آمارهای مربوط به جرایم در سطح ناحیه نشان می‌دهد طبق رتبه‌بندی مصاحبه‌شوندگان در مورد اولین جرم از انواع جرایم در محل سکونت، خریدوفروش مواد مخدر با ۴۰٪ رتبه‌ی نخست، وجود اراذل و اوباش با ۲۳٪ در رتبه‌ی دوم، مصرف مواد مخدر و حضور معتادان در محل با ۱۶٪ در رتبه‌ی سوم قرار می‌گیرند (شکل شماره ۳).

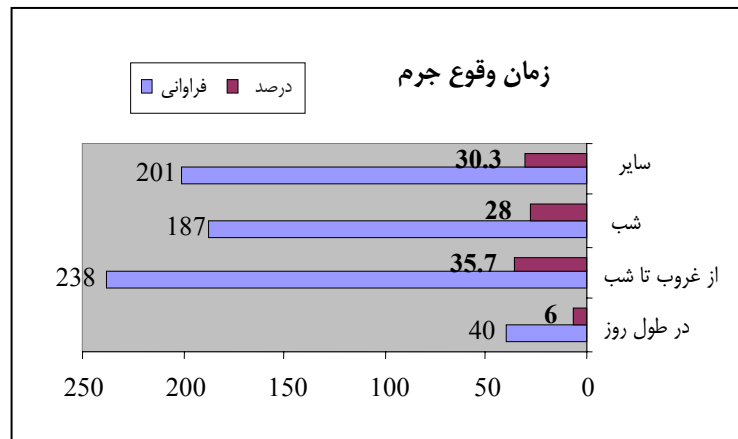

شکل ۳. اولین اولویت ساکنان، از انواع جرم

منبع: نگارندگان

زمان وقوع جرم: نتایج بررسی نشان داد، زمان وقوع انواع جرایم از نظر مصاحبه‌شوندگان متفاوت‌اند، اما اگر بخواهیم در نگاه کلی و صرف نظر از تفکیک زمانی مربوط به هر جرم، بیشترین آمار مربوط به زمان‌های وقوع جرم از

نظر مصاحبه‌شوندگان را ارائه دهیم، با توجه به فراوانی و درصد مربوط به هر زمان، بیشتر جرایم (۳۵٪) در غروب و در فاصله زمانی آن با شب اتفاق می‌افتد (شکل شماره ۴).

شکل ۴. زمان وقوع جرم از نظر پاسخ‌گویان

منبع: نگارندگان

مکان‌های وقوع جرم: بر اساس گفته‌ی مصاحبه‌شوندگان (جدول شماره ۱)، مکان‌هایی به‌عنوان محل وقوع جرم و نقاط ناامن معرفی شده‌اند که بیشترین درصد فراوانی درخصوص محل وقوع جرم در سطح ناحیه، به‌ترتیب گزینه‌ی کوچه و خیابان خاص (کوچه‌های متعدّد با ذکر اسامی) ۲۳/۹٪، حریم خطوط راه‌آهن ۱۹/۴٪، کوچه‌های نزدیک حریم خطوط راه‌آهن ۱۸/۷٪، لبه‌ی کوچه‌ها ۱۵/۹٪، پارک‌ها و میدان‌ها ۱۲/۶٪ و داخل کوچه‌ها نیز با ۸/۸٪ بوده است.

نقاط ناامن: درخصوص نقاط ناامن، به‌ترتیب بیشترین درصد فراوانی مربوط به کوچه و خیابان خاص با ۳۶/۷٪، حریم خطوط راه‌آهن با ۲۸/۹٪، کوچه‌های نزدیک حریم خطوط راه‌آهن با ۲۱/۳٪ و پارک‌ها و میدان‌ها با ۱۰/۴٪ هستند.

نکته‌ی قابل توجه اینک، گزینه‌ی کوچه و خیابان خاص از پراکندگی بیشتری برخوردار است؛ یعنی در هشت محله مورد بررسی، کوچه و خیابان متعدّدی وجود داشته و مصاحبه‌شوندگان آنها را به‌عنوان محل وقوع جرم یا نقاط ناامن معرفی کرده‌اند که امکان فهرست کردن آنها مقدور نیست؛ از لحاظ آماری نیز، درصد فراوانی نسبی مربوط به هر کوچه یا خیابان به‌دلیل زیاد بودن تعداد آنها در سطح ناحیه، اطلاعات بی‌استفاده‌ای هستند؛ بنابراین به‌طور مقایسه‌ای، از بین کوچه‌ها و خیابان‌های خاص، دو خیابان اصلی (قلعه‌مرغی و ابوذر) را به‌عنوان شریان‌های اصلی ارتباط‌دهنده‌ی منطقه با سایر نقاط شهر در نظر گرفتیم. نتایج بررسی‌های آمار مربوط به خیابان قلعه‌مرغی که ساکنان دو محله‌ی باغ خزانه - که رفت‌وآمد ساکنان این محله، همچنین دسترسی کوچه‌های محله مذکور به خیابان، از طریق خیابان قلعه‌مرغی انجام می‌شود - و محله بلورسازی به‌عنوان محله‌های پیرامون خیابان مذکور نشان داد، حدود ۲۰٪ پاسخ‌گویان معرفی‌کننده مکان وقوع جرم یا نقاط ناامن ساکن محله‌ی باغ خزانه، خیابان مذکور را به‌عنوان مکان وقوع جرم و یا نقاط ناامن معرفی کرده‌اند؛ همچنین این آمار در ارتباط با محله‌ی بلورسازی حدود ۵٪ را به خود اختصاص می‌دهد، اما هیچ‌یک از

پاسخ‌گویان ساکن محله‌های فالاح، مقدم جنوبی و محله‌ی مقدم شمالی را که محله‌های پیرامون خیابان ابوذر هستند، به‌عنوان محل وقوع جرم و نقاط ناامن معرفی نکرده‌اند.

جدول ۱. معرفی مکان‌های وقوع جرم و ناامن توسط پاسخ‌گویان

مکان‌های ناامن		مکان‌های وقوع جرم		
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	مکان‌ها
۲۸/۹۵	۹۷	۱۹/۴۷	۱۷۰	حریم خطوط راه‌آهن
۲۱/۷۹	۷۳	۱۸/۷۸	۱۶۴	کوچه‌های نزدیک حریم خطوط راه‌آهن
۱۰/۴۴	۳۵	۱۲/۶۰	۱۱۰	پارک‌ها و میدان‌ها و فضاهای سبز داخل محله
۳۶/۷۱	۱۲۳	۲۳/۹۴	۲۰۹	کوچه و خیابان خاص
۰/۲۹	۱	۱۵/۹۲	۱۳۹	لبه‌ی کوچه‌ها
۰/۵۹	۲	۸/۸۲	۷۷	داخل کوچه‌ها
۱/۱۹	۴	۰/۴۵۸	۴	سایر
۱۰۰	۳۳۵	۱۰۰	۸۷۳	جمع

با توجه به توضیح‌های فوق، ترتیب مکان‌های وقوع جرم و نقاط ناامن بر اساس بیشترین درصد فراوانی، حریم راه‌آهن با ۱۹/۴٪، کوچه‌های نزدیک حریم خطوط راه‌آهن با ۱۸/۷٪ و پارک‌ها و میدان‌ها ۱۲/۶٪ هستند.

بحث و یافته‌ها

در راستای تحلیل یافته‌ها، به آمار مربوط به وقوع جرایم و ناامنی در مکان‌ها اشاره می‌شود که از نقشه‌های پهنه‌بندی (جدول شماره ۲) استخراج شده است و در ادامه، ویژگی‌های کالبدی و محیطی نقاط و خطوط شناسایی شده به‌عنوان مکان‌های توزیع جرایم و نقاط ناامن از نظر ساکنان، در ارتباط با کاربری‌های پیرامونی در مقایسه با یکدیگر و سایر نقاط یا خطوط مشابه موجود در محدوده‌ی مطالعاتی مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. لازم به توضیح است که مکان‌هایی را که مصاحبه‌شوندگان در سطح محدوده‌ی مطالعاتی به‌عنوان مکان‌های وقوع جرم یا نقاط ناامن معرفی کرده‌اند به دو دسته خطوط یا محدوده تقسیم‌بندی شده که شامل موارد زیر است:

حریم خطوط راه‌آهن: تهران - تبریز و تهران - جنوب؛ محدوده‌ها: کوچه‌های اطراف حریم راه‌آهن و خیابان‌های

اصلی که شریان عمده‌ی تأمین‌کننده‌ی ارتباط داخل بافت با سایر نقاط منطقه و شهر است؛

نقاط: پارک‌ها و میداين.

جدول ۲. توزیع وقوع جرم و ناامنی براساس نقشه‌های پهنه‌بندی مربوط^۱

خطوط و محدوده‌ها							
خیابان ابوذر	خیابان قلعه‌مرغی	کوچه‌های پیرامونی خط راه‌آهن تهران - جنوب از سمت شمال	کوچه‌های پیرامونی خط راه‌آهن تهران - تبریز از سمت جنوب	کوچه‌های پیرامونی خط راه‌آهن تهران - تبریز از سمت شمال	حریم خط راه‌آهن تهران - جنوب	حریم خط راه‌آهن تهران - تبریز	
۰	۲-۱۰	۰	۰	۱۱-۲۰	۱۱-۲۰	۲۱-۵۱	درصد توزیع وقوع جرم
۰	۱-۸	۱-۸	۰	۹-۲۰	۹-۲۰	۲۱-۴۹	درصد توزیع ناامنی
نقاط							
میدان ابوذر	میدان حق شناس	پارک صبا	پارک گلزار	پارک چمران	پارک امامزاده حسن	پارک ۲۲ بهمن	پارک معلم
۰	۸-۲۷	۰	۰	۱-۵	۸-۲۷	۶-۷	۲۲-۶۴
۰	۱۴-۲۷	۰	۰	۶-۱۳	۶-۱۳	۱-۴	۲۸-۴۹

منبع: نگارندگان

توزیع وقوع جرم و ناامنی در خطوط و محدوده‌ها

بر اساس جدول شماره ۲ بیشترین آمار توزیع وقوع جرم در خطوط و محدوده‌ها به حریم خط راه‌آهن تهران - تبریز با ۲۱-۵۱ درصد اختصاص دارد و پس از آن خط راه‌آهن تهران - جنوب و کوچه‌های پیرامونی از سمت شمال و حریم راه‌آهن تهران - تبریز با ۱۱-۲۰ درصد در رتبه‌ی بعدی و در نهایت خیابان قلعه‌مرغی نیز با ۲-۱۰ درصد در رتبه‌ی پایانی قرار می‌گیرد. ارقام مربوط به خیابان ابوذر و کوچه‌های پیرامون حریم راه‌آهن تهران - جنوب و همچنین کوچه‌های پیرامونی حریم راه‌آهن تهران - تبریز از سمت جنوب نیز صفر درصد بوده است.

در توزیع فراوانی ناامنی بیشترین درصد مربوط به حریم خط راه‌آهن تهران - تبریز با ۲۱-۴۹ درصد و کوچه‌های پیرامونی خط مذکور از سمت شمال، همچنین حریم خط راه‌آهن تهران - جنوب با ۹-۲۰ درصد در رتبه‌ی دوم، خیابان قلعه‌مرغی همراه با حریم کوچه‌های خط راه‌آهن تهران - جنوب از شمال با ۱-۸ درصد در رتبه‌ی سوم قرار دارند و رقم مربوط به کوچه‌های پیرامونی خط راه‌آهن تهران - تبریز از سمت جنوب نیز صفر درصد بوده است.

۱- این جدول از چهار نقشه‌ی مربوط به پهنه‌بندی توزیع وقوع جرم و ناامنی در خطوط و محدوده‌ها و نقاط استخراج شده است. برای کاستن از حجم مقاله به‌جای چهار شیت نقشه، آمار مربوط در قالب یک جدول آمده است.

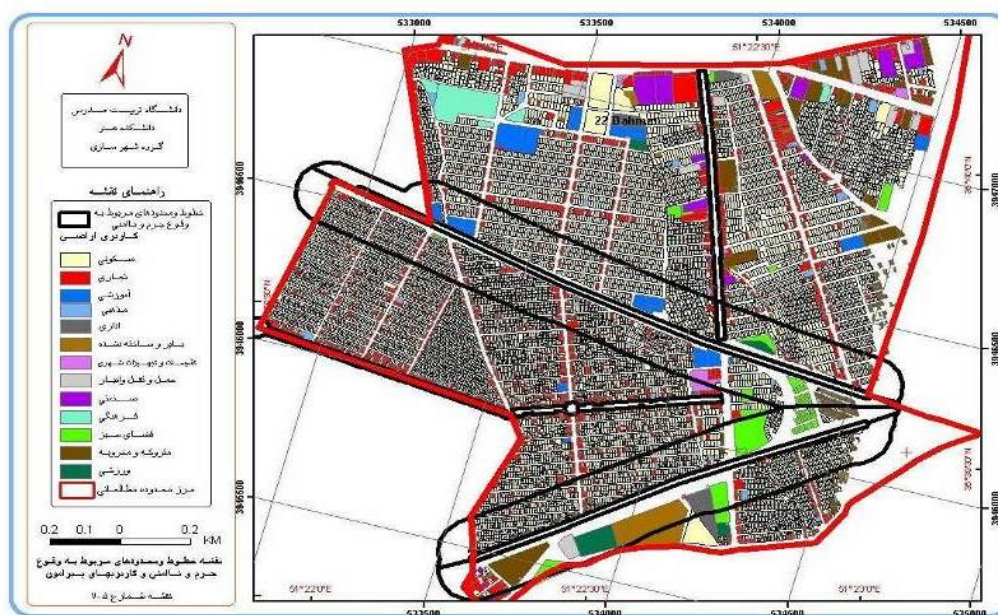
توزیع وقوع جرم و ناامنی در نقاط

همچنین بر اساس جدول شماره ۲ بیشترین رقم در توزیع وقوع جرم نقاط، پارک معلّم با ۶۴-۲۲ درصد، میدان حق‌شناس و پارک امامزاده حسن نیز با ۲۷-۸ درصد در رتبه‌ی دوم، پارک ۲۲ بهمن با ۷-۶ درصد در رتبه‌ی سوم و پارک چمران با ۵-۱ درصد در رتبه‌ی چهارم قرار می‌گیرد. درصد‌های مربوط به پارک‌های گلزار، صبا و میدان ابوذر نیز صفر است و رقمی را به خود اختصاص نداده‌اند.

در ارتباط با توزیع ناامنی در نقاط، بیشترین فراوانی مربوط به پارک معلّم با ۴۹-۲۸ درصد، میدان حق‌شناس با ۲۷-۱۴ درصد رتبه‌ی دوم، پارک‌های امامزاده حسن و چمران با ۱۳-۶ درصد در رتبه‌ی سوم و پارک ۲۲ بهمن با ۴-۱ درصد در رتبه‌ی چهارم قرار می‌گیرد و پارک‌های گلزار، صبا و میدان ابوذر رقمی را به خود اختصاص نداده‌اند.

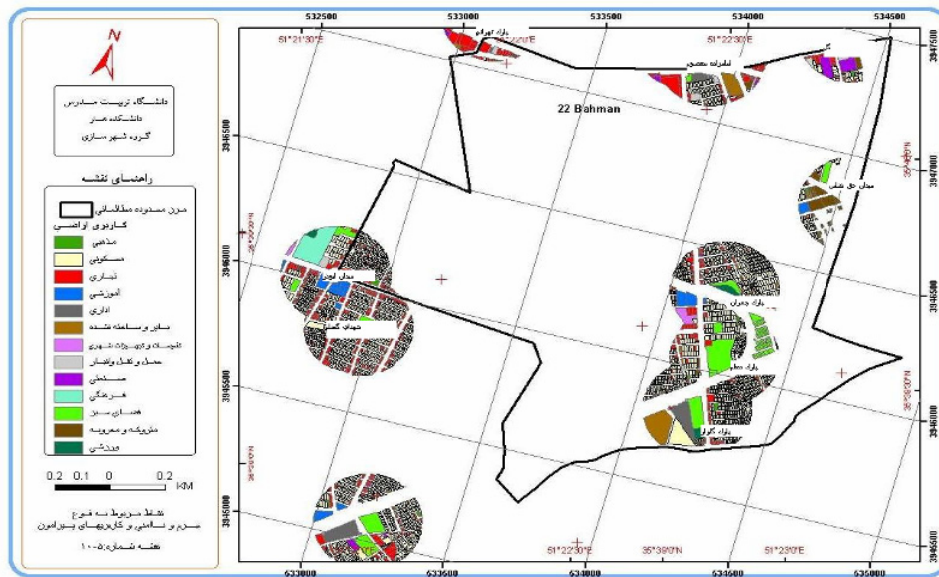
بررسی و تحلیل محل‌های وقوع جرم و ناامنی در ارتباط با کاربری‌های پیرامون

به منظور بررسی و تحلیل محل‌های وقوع جرم و ناامنی و ارتباط آن با کاربری‌های پیرامون، نقشه‌های کاربری ارضی پیرامون محل‌های وقوع جرم و ناامنی (شکل‌های ۵ و ۶) مورد استفاده قرار گرفته است و از آن‌جا که توزیع محل‌های وقوع جرم با توزیع ناامنی از نظر ترتیب قرارگیری تا حدودی یکسان هستند؛ بنابراین هر دو موضوع توزیع جرم و توزیع ناامنی را در ارتباط با کاربری‌های پیرامون، یک‌جا و به تفکیک خطوط و محدوده‌ها و نقاط مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد.

شکل ۵. وضعیت فعلی کاربری محدوده‌ی مطالعاتی که خطوط و محدوده‌ها در آن مشخص شده است

منبع: نگارندگان

شکل ۶. وضعیت فعلی کاربری‌های پیرامون نقاط واقع در محدوده‌ی مطالعاتی

منبع: نگارندگان

تحلیل اطلاعات خطوط و محدوده‌ها در ارتباط با کاربری‌های پیرامون

همان‌گونه که گفته شد، حریم خط راه‌آهن تهران - تبریز، بالاترین میزان محل وقوع جرم را دارد. این محدوده، به دلیل شرایط فیزیکی ویژه، نبود امکان نظارت از محیط‌های پیرامون و دید نداشتن از طریق کاربری‌های اطراف آن و ویژگی‌های نامناسب پوشش گیاهی داخل حریم خط راه‌آهن، محل امنی را برای مجرمان فراهم می‌کند؛ همچنین با توجه به وضعیت کاربری‌های پیرامونی مشاهده می‌شود ترکیب کاربری‌های پیرامونی میان دو طرف خط راه‌آهن تهران - تبریز از سمت شمال و از سمت جنوب به‌طور قابل ملاحظه‌ای متفاوت از همدیگر هستند و ترکیب کاربری‌های پیرامونی خط مذکور از سمت جنوب از تنوع بیشتری برخوردار است. بنابراین با در نظر داشتن وضعیت کاربری موجود در پیرامون دو طرف خط آهن مذکور و مقایسه‌ی آنها با یکدیگر درمی‌یابیم محدوده‌ی خط راه‌آهن تهران - تبریز از سمت شمال به دلیل نبود نظارت بر محل وقوع جرم از طریق کاربری‌های اطراف، نبود فعالیت‌های زنده و پویا و افزایش فرصت ارتکاب جرم نوعی احساس ناامنی را در شهروندان به‌وجود می‌آورد، اما محدوده‌ی خط راه‌آهن تهران - تبریز از سمت جنوب، به دلیل داشتن ترکیبی از کاربری‌های تجاری و مسکونی و خدماتی امکان نظارت بر محدوده را در طول روز و حتی پاسی از شب فراهم کرده و فرصت‌های ارتکاب جرم و احساس ناامنی را اندک و در نتیجه به احساس امنیت در این‌گونه فضاها کمک می‌کند.

گذشته از آن به نظر می‌رسد خط راه‌آهن تهران - جنوب به دلیل عبور بزرگراه از کناره‌ی آن در مقایسه با خط راه‌آهن تهران - تبریز، محل ناامن‌تری برای مجرمان است؛ بنابراین میزان وقوع جرم نیز در این دو متفاوت است. در بررسی مربوط به کوچه‌های پیرامون حریم راه‌آهن تهران - تبریز و کوچه‌های پیرامون حریم راه‌آهن تهران - جنوب از سمت شمال (شکل شماره ۵) ویژگی‌های مشترکی از نظر کاربری‌های مجاور کوچه‌های پیرامونی خط تهران - تبریز از

سمت شمال و کوچه‌های پیرامونی خط تهران - جنوب از شمال دیده می‌شود و کاربری‌های کوچه‌های پیرامونی خط تهران - تبریز از سمت شمال، تنها مسکونی - پشت به حریم راه‌آهن و بدون دید بر حریم یاد شده - با میزان اندکی کاربری آموزشی که زمان فعالیت آن محدود و بدون نظارت بر حریم راه‌آهن است، فاصله‌ی مکانی بین جداره‌ی حریم راه‌آهن با محیط‌های مسکونی یا وجود ندارد یا کوچه‌هایی با ویژگی‌های کالبدی نامناسب (تنگ، باریک و پیچ‌درپیچ) ارتباط بین این دو فضا را برقرار می‌کنند که در هر دو حالت، به دلیل کمبود امکان نظارت رسمی (به‌علت دسترسی نامناسب) و نظارت غیررسمی (به‌علت نبود فضای مناسب جهت رفت‌وآمد رهگذران، یکنواختی کاربری و وجود فضاهای امن برای مجرمان) بستر مناسب را برای وقوع جرم فراهم می‌کند. کوچه‌های پیرامونی خط راه‌آهن تهران - جنوب از سمت شمال هم مسکونی یا مخروبه و متروکه بوده و تنوع کاربری ندارند؛ بنابراین شرایط وقوع جرم از نظر فضایی برای مجرمان تا حدودی آماده است.

درخصوص خیابان‌های مورد بررسی - خیابان قلعه‌مرغی و خیابان ابوذر به‌عنوان دو شریان اصلی موجود در محدوده‌ی مطالعاتی - ساکنان محله‌ی خزانه و بلورسازی، هم‌جوار خیابان قلعه‌مرغی به ناامن بودن آن اشاره کرده‌اند، درحالی‌که، هیچ‌یک از ساکنان محله‌های هم‌جوار با خیابان ابوذر به ناامن بودن آن اشاره‌ای نداشتند، می‌توان گفت براساس شکل شماره ۵، در ارتباط با وجود کاربری‌های تجاری در کناره‌ی هر دو خیابان مورد بررسی، تراکم و تنوع کاربری‌های تجاری کناره‌ی خیابان ابوذر در مقایسه با خیابان قلعه‌مرغی خیلی بیشتر است، همچنین نتیجه‌ی بررسی مصاحبه‌های انجام‌شده از برخی پاسخ‌گویان و شواهد عینی از محیط نشان داد، کاربری تجاری موجود در کناره‌های خیابان قلعه‌مرغی مربوط به صنعت آلومینیوم، به‌عنوان یک کاربری فرامنطقه‌ای استقرار یافته است و به این علت در طول روز پیاده‌روهای خیابان قلعه‌مرغی تبدیل به کارگاه صاحبان صنعت آلومینیوم می‌شود و با غروب آفتاب، مغازه‌ها تعطیل شده و خیابان به مکانی تاریک و خلوت و ناامن تبدیل می‌شود، ولی خیابان ابوذر به‌عنوان یک خیابان زنده، فعال، با کاربری‌های متنوع و گیرا برای پیاده‌روی، نشان‌دهنده‌ی سرزندگی و احساس امنیت را به فرد منتقل می‌کند (شکل‌های شماره ۷ و ۸).

شکل ۸. وضعیت پویایی و فعالیت‌های کناره خیابان ابوذر در غروب، حدود ساعت ۱۸:۳۰ (منبع: نگارندگان)

شکل ۷. تعطیلی فعالیت‌های کناره‌ی خیابان قلعه‌مرغی را در غروب، حدود ساعت ۱۸:۰۰ (منبع: نگارندگان)

تحلیل اطلاعات نقاط در ارتباط با کاربری‌های پیرامونی

بررسی و مقایسه‌ی کاربری‌های پیرامونی نقاط ناامن به‌عنوان محل وقوع جرم و نقاط مشابه که به‌عنوان محل وقوع جرم یا ناامن از آنها در محدوده‌ی مطالعاتی یاد نکرده‌اند، نشان می‌دهد این دو دسته نقاط از نظر ترکیب و تنوع کاربری‌های اراضی شهری تفاوت دارند. همان‌گونه که شکل شماره ۶ وضعیت کاربری‌های پیرامون نقاط را نشان می‌دهد، نقاطی مانند پارک معلم، میدان حق‌شناس، پارک امامزاده معصوم که بالاترین میزان درصد وقوع جرم را دارند، از کمترین تنوع کاربری پیرامونی برخوردارند، تا جایی که پارک معلم به‌دلیل کاربری‌های اطراف به جزیره‌ای در خشکی تبدیل شده که از غرب به پل قلعه‌مرغی و از جنوب به خط راه‌آهن تهران - جنوب و از شرق به زمین‌های بایر (موقعیت قبلی محله‌ی نباتی که در سال ۷۹ به‌دلیل وجود مشکلات و جرایم پاک‌سازی شد) محدود می‌شود و کاربری‌های مسکونی واقع شده در سمت شمالی آن نیز، به‌علت انشعاب کوچه‌های تأمین‌کننده‌ی دسترسی به واحدهای مسکونی از خیابان قلعه‌مرغی و ارتباط با آن، هیچ‌گونه تعاملی با پارک معلم ندارند و در نتیجه، پارک به یک فضای جزیره‌مانند، خلوت با پوشش گیاهی نامناسب، محل امنی را برای مجرمان فراهم می‌کند.

در مقابل، پارک گلزار در فاصله‌ی ۲۰۰ متری پارک معلم واقع شده است. این پارک از راستای طولی روبه‌روی کاربری‌های تجاری خرده‌فروشی در سطح محله است و پویایی، رونق و سرزندگی را در محیط ایجاد کرده و به استفاده‌کنندگان، احساس آرامش و فراغ خاطر می‌دهد. داخل پارک نیز با پوشش گیاهی مناسب و خالی از فضاهای خلوت، به مکانی زنده و پویا تبدیل شده و همان‌گونه که گفته شد، هیچ‌یک از پاسخ‌گویان از این پارک، به‌عنوان مکان ناامن یا مکان وقوع جرم یاد نکرده‌اند (شکل‌های شماره ۹ و ۱۰).

شکل ۱۰. پارک گلزار و کاربری‌های پیرامونی آن

شکل ۹. پارک معلم و کاربری‌های پیرامونی آن

منبع: نگارندگان

درخصوص سایر فضاهای موجود در محدوده‌ی مطالعاتی، مکان‌های مشابهی که به‌عنوان مکان ناامن و محل وقوع جرم از سوی پاسخ‌گویان اعلام نشده، موضوع فوق‌مصدق دارد؛ مانند، میدان حق‌شناس در مقایسه با میدان ابوذر، پارک امامزاده معصوم در مقایسه با پارک صبا و نیز تفاوت‌هایی که بین میزان درصد فراوانی اختصاص داده به آن تا حدودی با کاربری‌های پیرامونی ارتباط دارند، مانند پارک چمران و پارک ۲۲ بهمن که از نظر میزان وقوع جرم، رقم

نزدیک به هم را نمایش می‌دهند (چمران ۱۳-۶ درصد ناامنی و ۵-۱ درصد وقوع جرم، ۲۲ بهمن ۴-۱ درصد ناامنی و ۷-۶ درصد توزیع وقوع جرم)، از نظر وضعیت کاربری و ویژگی‌های کالبدی فضاهای پیرامونی شباهت زیادی به همدیگر دارند.

بنابراین با در نظر گرفتن نکته‌های گفته شده و وجود شرایط مشابه، درخصوص سایر فضاهای موجود در محدوده‌ی مورد مطالعه، ارتباط احساس ناامنی و وقوع جرم با کاربری‌های پیرامونی فضاهای عمومی همانند فضاهای بررسی شده به راحتی قابل بررسی و تحلیل است.

نتیجه‌گیری

با توجه به نتیجه‌ی بررسی‌های فوق و تحلیل توزیع وقوع جرم و ناامنی در نقاط، خطوط و محدوده‌ها و با استفاده از نقشه‌های مربوط به آن (شکل‌های شماره ۵ و ۶)، آمارهای مربوط به جرایم و ناامنی در ارتباط با کاربری‌های پیرامونی آنها بررسی شد، همچنین با توجه به اطلاعات شکل شماره ۴ در خصوص زمان وقوع جرم - که به نظر مصاحبه‌شوندگان بیشترین آمار وقوع جرم در انواع جرایم، به زمان غروب و در فاصله زمانی آن تا شب اختصاص دارد و درواقع به تعطیلی برخی فعالیت‌های پیرامونی فضاهای عمومی با غروب آفتاب و کمبود نظارت غیررسمی بر محیط در زمان تعطیلی فعالیت و به نوع کاربری آنها و محیط‌های پیرامونی فضاها ارتباط دارد - ملاحظه شد که پاسخ‌گویان در محل سکونت خود، بیشتر به ناامن بودن فضاهای عمومی مانند، پارک‌ها، میادین، خیابان‌ها و کوچه‌هایی اشاره کرده‌اند که پیرامون و بدنه‌ی آنها از نظر کاربری اراضی شهری از تنوع کمتری برخوردار بوده است. در مقابل، به ناامن بودن فضاهای مشابه که از نظر عملکردی در محدوده‌ی مورد بررسی واقع شده و میزان بالایی از تنوع و ترکیب کاربری‌ها را دارند، اشاره‌ای نشده یا میزان آن بسیار اندک بوده است؛ مانند خیابان ابوذر در مقابل خیابان قلعه‌مرغی، میدان ابوذر در مقابل میدان حق شناس و... که به تفصیل بیان شد.

از بررسی‌ها و تحلیل‌های فوق درمی‌یابیم، آن دسته از فضاهای عمومی موجود در محدوده‌ی مطالعاتی که بدنه و محیط‌های پیرامونی آنها از میزان بالایی از ترکیب و تنوع کاربری برخوردارند، به علت تنوع فعالیت‌ها و حضور پُررونق مردم برای تأمین نیازهای روزانه، توانایی جذب افراد مختلف در زمان‌های متفاوت را دارند، در نتیجه، وجود نظارت غیررسمی دائمی و به عبارتی وجود چشمان ناظر بر خیابان بر این گونه فضاها در طول روز و حتی پاسی از شب، موجب افزایش احساس امنیت شهروندان می‌شود. به‌طورکلی این کار روزبه‌روز به رونق و تشویق استفاده از آن افزوده و ممکن است در بلندمدت نیز نقش برقراری تعامل اجتماعی را بین استفاده‌کنندگان فراهم کند که در این شرایط سرزندگی و پویایی فضا در مقابل رخوت و خلوتی آن افزایش یافته و به احساس امنیت شهروندان کمک می‌کند. افزایش نظارت شهروندان بر خیابان‌ها و فضاهای عمومی شهر برای پیشگیری از وقوع جرم و افزایش احساس امنیت در بیشتر کشورهای جهان از راه‌های مختلف انجام می‌شود. مانند، استرالیا که در اکثر شهرهای آن از جمله آدلاید، در طول خیابان‌ها تابلوهایی دیده می‌شود که بر روی آنها نیم‌رخ‌هایی از پلیس، شهروند مرد و زن و کودک تعبیه شده و زیر این تابلوها عبارت "منطقه‌ی تحت نظارت" نوشته شده است. این تابلوها برای همه شهروندان تداعی کننده آنست که تمام

قسمت‌های شهر و محله، تحت نظارت، کنترل و دید مستقیم ساکنان محله است و بر این اساس هیچ‌کس در چنین محله‌هایی جرأت انجام کار خلافی نخواهد داشت (تجربه شخصی نگارندگان) و با توجه به نهاد امر به معروف و نهی از منکر در فرهنگ اسلامی ما می‌توانیم این روش علمی در استرالیا را در کشور خود اجرا کنیم تا محله‌های امن‌تری داشته باشیم.

بدین ترتیب، با توجه به نتیجه‌ی بررسی‌ها و تحلیل‌های ارائه شده در ارتباط با توزیع وقوع جرم و ناامنی در نقاط، خطوط و محدوده‌ها و با استفاده از نقشه‌هایی که با تأکید بر کاربری‌های پیرامونی آنها شکل گرفت، می‌توان گفت که ترکیب کاربری‌های اراضی شهری، پیرامون فضاهای عمومی موجود در محدوده‌ی مورد مطالعه، در افزایش احساس امنیت ساکنان مؤثر بوده است و بنابراین فرضیه‌ی مورد نظر پژوهش با عنوان: "ترکیب کاربری‌های اراضی شهری، پیرامون فضاهای عمومی موجود در محدوده‌ی مورد مطالعه، در افزایش احساس امنیت ساکنان آن مؤثر است" بر اساس اسناد و تحلیل‌های ارائه شده پذیرفته می‌شود؛ همچنین از بررسی‌های انجام شده می‌توان نتیجه گرفت:

- جرایم رایجی که گستره‌ی محدوده‌ی مطالعاتی را پوشش می‌دهد بیشتر مربوط به مواد مخدر (مصرف و خرید و فروش)، سرقت و وجود اراذل و اوباش است و سایر جرایم مانند نگرانی از نزاع و درگیری و... کل محدوده‌ی مطالعاتی را پوشش نمی‌دهد.
 - برخی از مؤلفه‌های کاربری اراضی شهری مانند: ترکیب و تنوع کاربری‌های پیرامون فضاها، هم‌جواری و تناسب مکانی کاربری‌ها با یکدیگر و رعایت معیارهای مکان‌یابی نقش مؤثری در افزایش احساس امنیت ساکنان دارد.
 - برخی از عوامل کالبدی و محیطی موجود در محدوده‌ی مطالعاتی از قبیل: کمی تنوع و ترکیب کاربری‌ها، رعایت نکردن معیارهای مکان‌یابی در برخی فعالیت‌ها به‌ویژه استقرار فعالیت‌های فرامنطقه‌ای یا در برخی موارد فراشهری در محله‌های شهری، بی‌تناسبی کاربری‌ها، باریکی و تاریکی کوچه‌ها، پوشش‌های گیاهی نامناسب، رعایت نکردن معیارهای طراحی در فضاهای عمومی، وجود فضاهای بی‌استفاده در کناره‌ی محدوده‌های ویژه مانند، خطوط راه‌آهن و هم‌جواری با برخی از کاربری‌های نامناسب در داخل محله‌ها موجب ایجاد فرصت ارتکاب جرم برای مجرمان، افزایش احساس ناامنی شهروندان و ایجاد تصور منفی آنان از مکان می‌شود.
- بنابراین می‌توان گفت، ارتباط بین پیشگیری از جرم با نحوه‌ی استفاده از اراضی شهری امری جدانشدنی است و هر اندازه که کاربری‌های پیرامون فضاهای عمومی واقع شده در محله‌ی شهری از ترکیب و تنوع بیشتری برخوردار باشد، می‌توان در پیشگیری از جرم با موفقیت بیشتری عمل کرد و از آن‌جاکه وقوع جرم در محله‌های شهری به عوامل مختلفی بستگی دارد و بخش زیادی از آن مربوط به عوامل محیطی و کالبدی است، می‌توان با اتخاذ سیاست‌های فراواکنشی مناسب در حوزه‌ی شهرسازی، به‌ویژه از طریق اعمال دخالت و مدیریت در توزیع، ترکیب و تنوع کاربری‌ها، رعایت معیارهای مکان‌یابی در استقرار فعالیت‌ها و پیش‌بینی ضوابط و مقررات لازم، به پیشگیری از وقوع جرم و بالا بردن احساس امنیت شهروندان در محله‌ها همت گماشت.

منابع

- Bauer, A., & Raufar, X., 2003. **Aggression and Urban Insecurity**, Translated by: Mohammad-Reza Goudarzi Broujerdi, First Edition, Majd Publications, Tehran.
- Choay, F., 1996, **Urbanism, Realities and Imaginations**, Translated by: S. M., Habibi, University of Tehran Publications, Tehran.
- Denis, P. Rousbenam, Lorigio, A.G., Violis, R.C., 2000, **Prevention and the Built Environment**, Translated by: Reza Parvizi, Magazine of Amniyat (Security), No. 11-12, P. 48, Tehran.
- Giordano, L. M., 2008, **Land Use, Street Networks, and Crime Patterns in the Mattapan Section of Boston**, Massachusetts, Paper presented at the Annual Meeting of the ASC Annual Meeting, St. Louis Adam's Mark, St. Louis, Missouri, November 12, 2008, Downloaded from <http://www.allacademic.com/meta>.
- Karamati, M., 2005, **An Investigation on The Extent of The Feeling of Security among Informal Residences of Tehran Province**, Specific and Applied Quarterly Journal of Social Security Studies, Tehran, No. 1, pp. 216-217.
- Funk, L.M., Diane, E. A., Chappell, N. L., 2009, **Testing the Relationship Between Involvement and Perceived Neighborhood Safety** A Multinomial Logit Approach, Environment and Behavior, Vol. 39, No. 3, May 2007, pp. 332-333, Downloaded From <http://online.sagepub.com>.
- McCord, E. S., and Ratcliffe, J.H., 2009, **Intensity Value Analysis and the Criminogenic Effects of Land use Features on Local Crime Patterns**, Crime Patterns and Analysis Vol. 2, No. 1, p. 17, Downloaded from <http://www.jratcliffe.net/papers/McCordRatcliffe>.
- Mehdizadeh, J., et al, 2003, **Urban Strategic Development**, First Edition, Ministry of Housing Publications, Tehran.
- Mosavi, S. Y., 1999, **Sociological Explanation of Urban Crimes**, the Journal of Political & Economic Ettelaat, No. 11-12, P. 92, Publisher: Ettelaat Institute, Tehran.
- Petrella, L., 2004, **Urban Space and Security Policies: Between inclusion and privatization**, UN-HABITAT, World Urban Forum, Barcelona, Spain http://www.Unhabitat.org/programmes/safercities/WUF_UrbanSpace.asp.
- Salehi, E., 2009, **The Urban Planning for Prevention of Urban Crime**, Honar-ha-ye-ziba: Memari-va-shahrsazi , the Journal of Fine Arts, University of Tehran, No. 39, pp. 133, 136.
- Stucky, T.D. and Ottensmann, J.R., 2009, **Land use and Violent Crime**, Criminology, Vol. 47, No. 4, pp. 1223-1264 (42), Downloaded From <http://www.ingentaconnect.com/content/bsc/crim>.
- Taherkhani, H., 2002, **Creation of Urban Defensible Spaces**, the Journal of Urban Management, Tehran, No. 9, p. 88.